

İNSAN HAKLARI ÜZERİNE YEDİ TEZ: (1) İNSANLIK FİKRİ*

*Costas Douzinas***

*Türkçesi: Cevher Elgin****

1. Tez: “İnsanlık” fikrinin belirli bir anlamı yoktur ve ahlaki ya da hukuki kuralların kaynağı olamaz. Tarihsel olarak bu fikir insanları tam insan, daha az insan ve insan olmayan olarak sınıflandırmak için kullanılmıştır.

Diyelim ki “insanlık” hukuki ve ahlaki kuralların normatif kaynağı, o hâlde “insanlığın” ne olduğunu tam olarak biliyor muyuz? Burada önemli felsefi ve ontolojik sorular söz konusudur. Bu fikrin tarihine kısaca bir göz atalım.

Modern öncesi toplumlar insan türüne dair kapsamlı bir fikir geliştirmediler. Özgür insanlar Atinalıydı ya da Spartalıydı, Romalıydı ya da Kartacalıydı, Yunandı ya da barbardı fakat insanlık mefhumu altında değerlendirilmezlerdi. Klasik felsefeye göre, erekbilimsel olarak belirlenen bir insan doğası, kişileri sosyal hiyerarşilere ve rollere ayırır ve de onlara farklılaşmış nitelikler bahşeder. *Humanitas* kelimesi ilk defa, Roma Cumhuriyeti’nde Yunanca *paideia* kelimesinin karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. *Eruditio et institutio in bonas artes* olarak tanımlanmıştı (en yakın modern karşılığı Almanca *Bildung* kavramıdır). Romalılar bu kavramı Stoacılıktan miras alarak *homo humanus*, yani Yunan kültürünü ve felsefesini bilen ve *jus civile*’ye tabi olan Romalılar ile *homines barbari*’yi, yani imparatorluğun Romalı olmayan eğitimsiz çoğunluğuna dahil olanlarını ayırmak için kullanmışlardı. İnsanlık, batı sözlüğüne *homonun* bir niteliği ve yüklemi olarak, bir ayırma ve ayırt etme terimi olarak girer. Genç Scipio’nun yanı sıra Cicero için de *Humanitas*, barbarlığın ve hayvanlığın aksine cömertliği, kibarlığı, medeniliği ve kültürü imlemektedir.¹ “Sadece belirli standartlara uyanlar tam manasıyla erkektirler ve “insan” sıfatını ve “insanlık” özelliğini tamamen hak

* Orijinal metin: “Seven Theses on Human Rights: (1) The Idea of Humanity”, [Critical Legal Thinking](#), 16 Mayıs 2013.

** Birkbeck University of London, School of Law’da öğretim üyesi.

*** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Yüksek Lisans öğrencisi

¹ B.L. Ullman, “What are the Humanities?” *Journal of Higher Education* 17/6 (1946), s. 302.

ederler”² Hannah Arendt alaycı şekilde ekler: “İnsan yahut kelimenin orijinal manasıyla *homo* hukukun ve vatandaşların oluşturduğu politik yapının dışında birini mesela köleyi fakat siyasi olarak kesinlikle önemsiz bir varlığı belirtir.”³

Humanitas sözcüğünün hukuki ve politik kullanımlarına döndüğümüzde benzer bir tarih gün yüzüne çıkar. “İnsanlık” kavramı sürekli olarak dağıtmak ve bölmek ve de kişileri yönetenler, yönetilenler ve dışlananlar olarak sınıflandırmak için kullanılmıştır. “İnsanlık” değişken insaniyetsizlik geçmişine aykırı olarak politikaların ve hukukun normatif kaynağı olarak iş görmektedir. Bu siyasi ayırma stratejisi tarih sahnesine ilginç bir şekilde tam olarak, Aziz Paulus’un, Yunan ya da Yahudi, kadın ya da erkek, özgür ya da köle yoktur (Galatyalılara Mektup 3:28) şeklindeki ifadesinde de görüleceği üzere, tam anlamıyla ilk evrenselci *humanitas* kavramının Hristiyan teolojisinde ortaya çıktığı anda girmiştir. Tüm bireyler aynı derecede insanlığın parçasıdır çünkü öncelikle Tanrı’nın kurtuluş tasarısına göre kurtarılabilmektedirler, ikinci olarak da aşkın bir ilahilik ve insandan daha aşağı olan hayvanlıkla ayrımı keskin bir şekilde çizilmiş olan insanlık niteliklerini paylaşmaktadırlar. Klasik hümanizme göre, insanı belirleyen akıldır: kişi *zoon logon echon* ya da *animale rationale*dir. Diğer yandan Hristiyan metafiziğine göre, ebedi ruhun bedene hapsedilmesi ve bedende taşınması insanlığın işaretidir. Esasında Yunanlılara yabancı olan bu yeni evrensel eşitlik fikri, batı dünyasına klasik ve Hristiyan metafiziğinin bir birleşimi olarak girmişti.

“İnsanlığın” ayrılık yaratan etkisi kendi yarattığı manevi eşitlikten daha uzun yaşadı. Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcileri ve havarileri olan Papa, İmparator, Prens ve Kral mutlak hakimlerdi. Tebaaları, *sub-jecti ya da sub-diti*, kanunu ya da emirlerini politik üstlerinden alırlardı. Daha önemlisi, Hristiyan olmayanların ilahi tasarıda yeri olmadığından sadece İsa’nın inancından olanlar kurtulacaktı. Bu radikal bölünme ve dışlama, imparatorun ve kilisenin, kiliselerin evrenselleşmesiyle ilgili misyonunun ve dini yayma dürtüsünün temeli oldu. İsa’nın manevi sevgi kaidesinin yerini savaş naraları aldı: haydi putperestlere Tanrı’nın lütfunu gösterelim, haydi İsa’nın tekilliğini evrensel hâle getirelim, haydi sevginin ve hakikatin iletisini bütün dünyaya yayalım. Yunanlı (ya da insan) ve barbar arasındaki klasik ayrım açık bir biçimde bölgesel ve dilsel sınırlar üzerine temelleniyordu. Hristiyan imparatorluğunda sınırlar içselleştirilmiş ve bilinen dünya, müminler ve kâfirler arasında baştan başa bölünmüştü. Şehir bilinen tüm

² H.C. Baldry, *The Unity of Mankind in Greek Thought*, (Cambridge: Cambridge University Press 1965), s. 201.

³ Hannah Arendt, *On Revolution* (New York: Viking Press, 1965), s. 107.

dünyayı kapsayacak biçimde genişlediğinden barbarlar artık şehrin dışında değillerdi. Manevi ve dünyevi selameti inatla reddedecek olurlarsa münasip bir şekilde düzeltilmesi ya da ortadan kaldırılması gereken iç düşmanlar haline gelmişlerdi.

“Yeni dünyanın” fethinin ardından insanlığın anlamı en önemli kamusal tartışmalardan biri haline geldi. Nisan 1550’de V. Karl, mağlup edilmiş Meksika yerlilerine karşı İspanya’nın tutumunun ne olacağı tartışmak üzere devlet konseyini Valladolid’e çağırdı. İspanyol Aydınlanması’nın iki büyük ismi filozof Ginés de Sepulveda ve Piskopos Bartholomé de las Casas bu tartışmada karşı taraflarda yer aldılar. Aristoteles’in *Politika*’sını İspanyolcaya tercüme etmiş Sepulveda, “İspanyollar[ın], basiret, yetenek, erdem, insanlık bakımından çocuğundan yetişkinine, kadınından erkeğine, gaddar ve zaliminden kibar ve şefkatlisine kendilerinden aşağı derecede olan, maymunla insan arasında diyebileceğim barbarlar üzerindeki mutlak bir hakka istinaden hüküm sürdü[ğünü]”⁴ iddia etti. İspanyol tahtı Kızılderili şeytanlarla uğraşırken herhangi bir vicdana azabı çekmemeliydi. Kızılderililere, dini yaymak ve medeni hâle gelmeleri için barbar ve vahşi köleler gibi muamele etmede ve köleleştirilmelerinde herhangi bir sakınca yoktu.

Las Casas bu fikirde değildi. Onun iddiasına göre, Kızılderililerin yerleşik ve oturmuş adetleri ve yaşayış biçimleri, sağduyu gibi değerleri, iyi idare edilen şehirleri ve aileleri vardı. Kızılderililer, Hristiyanlığın nezaket, sükûnet, sadelik, alçakgönüllülük, cömertlik, sabırlılık gibi değerlerine sahiplerdi, sadece dine döndürülmeyi bekliyorlardı. Las Casas Apologia’sına Kızılderililerin Hz. Adem’in cennetten kovulmadan önceki hâline benzediğini yazdı, onlar “muştulanmamış” Hristiyanlardı. Las Casas erken dönem bir hümanizmin tanımını öne sürerken “dünyadaki tüm milletleri insanlar oluşturur ve her bir insan için tek bir tanım geçerlidir, bu da onların rasyonel varlıklar olduklarıdır... bu sebepten ötürü tek bir insan ırkı vardır” demişti.⁵ Las Casas’ın argümanları politik faydacılığı ve Hristiyan teolojisini birleştirmişti. Yerel geleneklere saygı göstermek ahlaki açıdan iyi olmasının yanı sıra iyi bir politikaydı da: Eğer geleneklerine, hukuklarına, kültürlerine saygı gösterildiğini görürlerse, Hristiyanlığa geçmekle kalmayacak

⁴ Ginés de Sepulveda, *Democrates Segundo of De las Justas Causa de la Guerra contra los Indios* (Madrid: Institute Francisco de Vitoria, 1951), s. 33, aktaran: Tzvetan Todorov, *The Conquest of America*, Çev.: Richard Howard (Norman: University of Oklahoma Press, 1999), 153.

⁵ Bartholomé de las Casas, *Obras Completas*, Vol. 7 (Madrid: Alianza Editorial, 1922), s. 536–7.

(las Casas'ın temel endişesi buydu) aynı zamanda kraliyetin otoritesini tanıyacak ve hazinesini dolduracaktı. Fakat las Casas'ın evrenselciliği diğer tüm evrenselcilikler gibi seçkinlere aitti. "Milletlerin gerçek barbarları ve serserileri Türkleri ve Mağriplileri" her defasında kınardı çünkü onlar "muştulanmış" Hristiyanlar olarak görülemezdi. Üstünlüğün ve hiyerarşinin "ampirik" evrenselciliği (Sepulveda) ve sevginin ve hakikatin normatif evrenselciliği (las Casas) nihayetinde pek farklı değiller. Tzvetan Todorov'un kısa ve öz ifadesiyle "diğerleri için durum bu değilken kişinin hakikate kendisinin sahip olduğuna ve bu hakikate kendisinin sahip olduğu ve bu hakikati diğerlerine de empoze etmesi gerektiği inancında şiddet vardır."⁶

Sepulveda ile las Casas'ın çatışan insanlık yorumları, Batı imparatorluklarının, emperyalizmlerin ve sömürgeciliklerin baskın ideolojileri haline geldi. Diğer uçtaki (ırksal) öteki insan dışı ya da insandan aşağıdır. Söz konusu durum medenileştirme misyonu olarak köleleştirmeyi, gaddarlığı ve hatta yok etmeyi meşru kılmaktadır. Öteki uçta da fetih, işgal ve zorla dönüştürme maddi manevi gelişmenin, ilerlemenin, masum, saf, gelişmemiş ötekinin insanlığın temel yapısıyla bütünleşmesinin stratejileriydi.

Ötekiliğe yönelik bu iki tanım ve strateji batı özneliğini destekleme görevi görürler. "Gelişmemiş" ötekilerin çaresizliği, bayağılığı ve edilgenliği, narsist aynadaki görüntümüze ve potansiyel dublörümüze dönüşür. Bu talihsiz kimseler insanlığın acemileridir. Onlar kendi büyük günahlarının kurbanı ve mağdurlarıdır ve kendilerini geliştirmek ve büyütme isteyen, bizim gibi olmasını sağlayan Batı tarafından kurtarılırlar. Çünkü kurban aynı zamanda bizim aynadaki yansımamızdır dolayısıyla onun çıkarının ne olduğunu biz biliriz ve "kendi iyiliği için" dayatırız. Bir diğer sonuç da irrasyonel, zalim, kurbanlaştırılmış ötekiler bizim bilinçaltımızdaki Öteki'nin izdüşümüdür. Slavoj Žižek'in de belirttiği üzere "insan olmanın temelini oluşturan ezici bir Ötekiliğe doğru bir çeşit edilgen bir maruz bırakma vardır... [insan olmayan], bizim 'insanlık' olarak anladığımız şeyi yadsıya bile insan olmanın doğasında olan, dehşet verici bir aşırılık tarafından mimlenmiştir".⁷ Ruhumuzda gizlenen ve egomuzu rahatsız eden ötekiye çeşitli isimler taktık: Tanrı ya da Şeytan, barbar ya da yabancı, psikanalizde ölüm güdüsü ya da Hakikat. Bunlar günümüzde "şer ittifaklarına", "haydut devletlere", "yalancı mültecilere" yahut "kaçak göçmenlere" dönüştüler. Bunlar Sepulveda'nın "maymunlarının" asri mirasçıları ve insandışılığın günümüz temsilcileridir.

⁶ Todorov, *The Conquest of America*, s. 166, 168.

⁷ Slavoj Žižek, "Against Human Rights 56," *New Left Review* (Temmuz-Ağustos 2005), s. 34.

Yunanca *anthropos* ve Latince *humanitas* ile ilişkilendirilen bilişsel stratejilerin mukayese edilmesi öğreticidir. Hümanizmin (ve de akademik Beşerî bilimlerin)⁸ insanlığı, bilen özneyi ve bilinen nesneyi kendi düşünme protokollerini takip ederek birleştirir. Bir diğer yandan fiziki ve sosyal antropolojinin *anthropos*'u yalnızca bilişin nesnesidir. Fiziksel antropoloji bedenleri, duyuları ve duyguları, hayatı kolaylaştıran maddeleri inceler. Sosyal antropoloji ise batı dünyasından olmayan halklar, topluluklar, kültürler nihayetinde özünde veya bütününde insan türüne ait olmayanlar üzerine çalışır. Bu halklar yeni dünya, Asya, Afrika'daki veya Avrupa'nın periferelerindeki keşif, fetih ve sömürgecilik vasıtasıyla ortaya çıkarak gözlem ve inceleme nesnesi haline gelmiştir. Nishitani Osamu'nun dediği gibi, insanlık ve *anthropos* bilginin iki asimetric düzenini işaret eder. İnsanlık medeniyettir, *anthropos* medeniyetin dışındadır ya da medeniyetten önce gelir. Küreselleşen dünyamızda *anthropos*'un gelişmemiş edebiyatı, "medeniyet" ile geri kalmış kültürleri karşılaştıran karşılaştırmalı edebiyat tarafından incelenmektedir.

Batı tahakkümünün kademeli reddi bu hiyerarşiyi değiştirmektedir. Benzer şekilde, hatalı bir insanlık anlayışına dayanan normatif evrenselcilikle ilgili endişe yerel, elle tutulur ve bağlam-bağıntılı normatifliğin yükselişinin göstergesidir.

Sonuç olarak "insanlık", belirli bir anlamı olmadığından normların kaynağı olarak iş göremez. İdeolojik ve politik önceliklere göre anlamı ve kapsamı değişmeye devam etmektedir. Durmaksızın değişen insanlık kavramı çağın metafiziğinin en iyi dışavurumudur. Belki de *anthropos*un insanın yerini almasının zamanı gelmiştir. Belki de gelmekte olan haklar, şimdiye dek baskın olan kimliklerin aynılığı ve türdeşliği yerine biriciklikleri ve farklılıkları ifade edecek ve destekleyecek şekilde, insandan ziyade (terim icat edeceksek) *antropik* olacaktır.

⁸ Costas Douzinas, "For a Humanities of Resistance," Critical Legal Thinking, 7 Aralık 2010, <https://www.criticallegalthinking.com/2>